

Eveliina Lyytinen

Erikoistutkija, D.Phil.
Siirtolaisuusinstituutti

Olemmeko kartalla? Suomalaisten viranomaisten ja IOM:n näköyksiä ympäristön muutokseen ja muuttoliikkeisiin

**Viranomaiset, valmius, ympäristön muutos,
siirtolaisuus, pakolaisuus**

Turun *Migrations and Environmental Change* -seminaaripäivää seurasi kutsuvieraille tarkoitettu työpaja Helsingin Tieteiden talolla 25.1.2017. Työpajan pääpuheen piti emeritus professori **Roger Zetter** Oxfordin yliopiston pakolaistutkimuskeskuksesta. Hän puhui ympäristön muutos ja muuttoliikkeet -teemasta kysyen, ovatko ympäristön takia muuttavat uusia pakolaisia (kts. Zetterin artikkeli tässä lehdessä). Pääpuheen inspiroimana keskustelu jatkui viranomaispaneelin muodossa. Paneeliin oli kutsuttu **Jaana Vuorio** (Maahanmuuttoviraston johtaja), **Matti Nummelin** (Ulkoasiainministeriön kehityspolitiikan neuvonantaja, ympäristöala), **Simo Kohonen** (Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön IOM:n Suomen johtaja) ja **Tuomo Kurri** (Sisäasiainministeriön maahanmuutto-osaston poliittikkayksikön päällikkö). Paneelia moderoi Siirtolaisuusinstituutin johtaja **Tuomas Martikainen**, ja kutsuvierasyleisö pääsi myös mukaan keskusteluun.

Keskustelu avattiin laajalla kysymyksellä siitä, kuinka paneelissa edustetut organisaatiot seuraavat ympäristön muutosta ja siihen liittyviä muuttoliikkekysymyksiä. IOM:n Simo Kohonen kertoi, että kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö, joka on nykyisin osa YK:ta, pyrkii hahmottamaan kokonaisvaltaista muuttoliikkeiden hallintaa, ei vain tämän laajan ilmiön yksittäisiä osia. Hänen mukaansa ympäristö

on aina ollut yksi muuttoliikkeen syistä. IOM perusti vuonna 2015 uuden ”muuttoliike, ilmastomuutos ja ympäristö” -yksikön. Kohonen korosti, että ympäristön ja muuttoliikkeen välinen yhteys tulee valtavirtaistaa kaikkeen humanitaariseen toimintaan. Ongelmallista hänen mukaansa on kuitenkin se, että ympäristön muutokseen liittyy niin erilaisia, osin vaikeasti havaittavia tai estettäviä ilmiöitä, jotka usein koskettavat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä. Osaa muutoksista ei voi ennalta ehkäistä, mutta joissain tapauksissa adaptaatio on mahdollista. Kohosen mukaan ympäristön muutos ja muuttoliikkeet tuleekin nähdä osana YK:n kestävän kehityksen tavoitteita, joista tavoite numero 13 koskee ilmastomuutosta.

Sisäasiainministeriön Tuomo Kurri totesi, että Maahanmuutto-osastolla seurataan ympäristön muutokseen liittyviä muuttoliikkekysymyksiä, mutta hän ihmetteli, miksi tästä tematiikasta puhutaan niin vähän eri foorumeilla. Esimerkiksi muuttoliikkeestä ja kehityksestä, tai muuttoliikkeestä ja väestönkasvusta puhutaan paljon enemmän. Kurri korosti, että meidän tulisi ymmärtää muuttoliikkeiden perimmäisiä syitä, kuten ympäristön muutoksia, aiempaa paremmin. Hän muistutti myös kolmansien maiden kanssa tehtävän yhteistyön merkityksestä.

Maahanmuuttoviraston Jaana Vuorio kertoi, että hänen organisaationsa pureutuu maahanmuuton operationaaliseen puoleen, kuten vastaanottoon, oleskelulupiin ja kansainvä-

liseen suojeluun. Hänen mukaansa viraston maatietoyksikön tutkijat ovat hyvin selvillä ympäristön muutoksen ja konfliktien välisistä yhteyksistä. Oikeustieteilijänä Vuoriota kiinnostaa eriten tässä tematiikassa lain normatiivinen puoli. Hän muistutti, että toukokuussa 2016 Suomi poisti humanitaaristen syiden perusteella myönnettävän oleskeluluvan ulkomaalaislainsäädännöstään. Kyseistä oleskelulupaa voitiin aiemmin myöntää esimerkiksi lähtömaan ympäristökatastrofin perusteella. Nykyään Suomi voi yhä tarjota tilapäisen oleskeluluvan sillä perusteella, että henkilön paluu kotimaahan tai pysyvään asuinmaahan ei ole tosiasiaa mahdollista, esimerkiksi ympäristökatastrofin takia (Ulkomaalaislain pykälä 51). Vuorion mukaan myös jatkuvan oleskeluluvan myöntäminen voi tulla kyseeseen yksilöllisistä inhimillisistä syistä, kun otetaan huomioon olosuhteet, joihin hakija joutuisi kotimaassaan, tai hänen haavoittuva asemansa (pykälä 52).

Ulkoasiainministeriön Matti Nummelin toi keskusteluun ympäristöalan ja kehitys yhteistyön näkökulmaa laajalla alan kokemuksellaan. Hänen mukaansa ministeriö on hyvin perillä ja periaatteessa valmistautunut ympäristön muutoksen aiheuttamaan muuttoliikkeeseen. Ministeriössä muuttoliikeasioita hoidetaan pääosin poliittisen osaston ihmisoikeusyksikön alla. Humanitaarinen apu kuuluu taas ministeriön kehitys yhteistyöyksikköön. Mitään valmista strategiaa ei ympäristön muutoksen ja muuttoliikkeiden tematiikan ympärille ole kuitenkaan vielä luotu. Nummelin korosti, että Suomen kehitys yhteistyö perustuu ihmisoikeusnäkökulmaan ja tärkeänä tavoitteena on vahvistaa ihmisten resilienssiä. Hän kertoi, miten hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin IPCC:n viidennessä raportissa todetaan, että on olemassa tarpeeksi todisteita siitä, että ilmastonmuutos aiheuttaa muuttoliikettä. Tämän kaltainen muuttoliike on kuitenkin yhä erittäin sensitiivinen aihe, koska siihen liittyy muun muassa kompensatioon liittyviä poliittisia ja taloudellisia kysymyksiä. Nummelin mukaan useissa ympäristön aiheuttamissa muuttoliikekonteksteissa ei kuitenkaan puhuta selkeästi pakolaisuudesta tai pakkomuutosta, vaan käytetään mieluummin termiä muuttoliike. Tämä sama termistön valinta toistuu useissa kansainvälisissä lausunnoissa ja strategioissa.

Yleisen keskustelun jälkeen paneelin viimeinen kysymys kuului, miten organisaatiot tulevat jatkossa seuraamaan ympäristön muutosta ja muuttoliikkeitä, sekä mitkä ovat järjestöjen edustajien mukaan tärkeimpiä aihepiiriin tutkimusteemoja. IOM:n Kohonen

totesi, että ilmastonmuutos moninkertaistaa ja hankaloittaa monia konflikteja. Esimerkiksi suuret pakolaisjoukot voivat aiheuttaa leirien läheisyydessä vesipulaa ja siten johtaa konflikteihin alueen muun väestön kanssa. Hänen mukaansa haavoittuvuuden käsite on keskeinen, kun tarkastelemme näitä monitahoisia kysymyksiä. Ympäristömuuttajat ovat usein haavoittuvia, mutta vielä köyhemmissä asemassa olevat eivät edes kykene muuttamaan. Kohosen mielestä vuosien 2015–16 pakolaisten määrän kasvu Suomessa oli hyvää harjoitusta maamme vastaanottovalmiuden testaamiseksi. Mikäli ympäristön muutos johtaisi suuriin tulijamääriin, täytyy muistaa, että useat näistä ihmisistä eivät pysty palaamaan koteihinsa niiden tuhouduttua pysyvästi. Maahanmuuton ja kotoutumisen strategioita tulee siten uudistaa vastaamaan tulevia tilanteita. Sisäasiainministeriön Tuomo Kurri korosti loppupuheenvuorossaan alan tutkimuksen tärkeyttä. Hän toivoo jatkossa varsinkin tilastollisia analyysejä, jotka ovat aikasidonnaisia. Kurrin mukaan tällaisella tutkimuksella voi saavuttaa konkreettisia ratkaisuja. Maahanmuuttoviraston Vuorio sanoi, että hänen organisaatiossaan tullaan keskittymään jatkossa yhä enemmän varautumissuunnitteluun. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden tulosta on opittu paljon tulevaa ajatellen. Ulkoasiainministeriön Nummelin päätti viimeisen kysymyskierroksen kohdistamalla huomion Suomen eri ministeriöiden väliseen kansalliseen ilmastonmuutokseen sopeutumisen seurantaryhmään, jonka tavoitteena on ilmastonmuutoksen vaikutusten minimointi. Nummelinin mukaan Suomen kehitys yhteistyöllä, kuten metsäsektorilla, on tärkeä asema ihmisten paikallaan pysymisen mahdollistajana alueilla, joilla ympäristön muutos on vakavaa. Nummelin toivoo, että ympäristön muutoksen ja muuttoliikkeen tutkijat huolehtivat siitä, että tuorein tutkimustieto on myös ministeriön käytössä.

Paneeli päättyi Matti Nummelin kysymykseen, joka sivusi emeritus professori Roger Zetterin pääpuheenvuoroa siitä, ovatko ympäristön takia muuttavat uusia pakolaisia. Nummelin kysyi, tulisiko ministeriöiden välisen kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumisen seurantaryhmän muuttaa ”ilmastosiirtolaisen” käsite johonkin toimivampaan termiin. Työryhmässä tuettiin Zetterin ehdotusta siitä, että puhuisimme ”ympäristön takia siirtyneistä/siirretyistä ihmisistä” (*environmentally displaced people*). Tämä on Zetterin mukaan ilmasto- tai ympäristöpakolaisuutta- ja siirtolaisuutta rakentavampi käsite.